

ономастиці європейського наукового рівня, не втрачаючи національної специфіки.

Ономастичні погляди Василя Сімовича є важливою частиною його лінгвістичної філософії, що демонструє віру в системність мови та її роль як носія національної ідеї. Сьогодні його праці залишаються актуальним методологічним орієнтиром для вирішення питань деколонізації топонімії та уточнення правописних норм. Подальше вивчення доробку вченого, особливо у сферах мікротопонімії та діалектної антропонімії, є необхідним для глибшого розуміння української мовної картини світу. Спадщина В. Сімовича залишається дієвим інструментом сучасної науки, допомагаючи усвідомити роль мовознавця як охоронця національної пам'яті.

Список використаної літератури

1. Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1 : Мовознавство. Упорядк. і передм. Л. Ткач. Василь Сімович. Чернівці : Книги – XXI, 2005. 520 с.
2. Тарновецька Л. Мовознавча спадщина В. Сімовича і сучасність. Культура слова. 1991. Вип. 41. С. 52–58.
3. Ткач Л. Мовознавчий світогляд Василя Сімовича в контексті сучасних потреб українського мовознавства Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. 2008. С. 29–35.
4. Шевельов Ю. Василь Сімович, як мовознавець. Електронний ресурс. <https://zbruc.eu/node/90444>
5. Шелюх О. Постать Василя Сімовича в духовно-інтелектуальному просторі України початку ХХ століття. Українська еліта у другій половині ХІХ – на початку ХХІ століття: особливості формування, трансформація уявлень, Інтелектуальний потенціал. Західні землі: монографія. Кн. 1. С. 115–119.

Юліана Нестерович,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

КОНЦЕПТ «ЗРАДНИК» У ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЮРІЯ ЗАЯЦЯ

Соціооцінні концепти, до яких належать «зрада», «зрадник», знаходять широке вираження в художній літературі, зокрема в індивідуально-авторських картинах світу окремих письменників. Особливо актуальним є дослідження цих категорій на матеріалі творів сучасних майстрів пера.

Поетичні твори Ю. Заяця пропонують широке поле для такого дослідження з огляду на їхню тематичну різножанровість і багатовекторність порушених проблем. У віршованих текстах письменника концепт «зрадник» експлікується перманентно й широко реалізується в межах трьох профілів зради, які виокремила Л. Ясногурська: державної, подружньої й морально-етичної [5, с. 132].

Перший профіль – «зрадник держави, народу» – об'єктивується за допомогою таких концептуальних смислів:

- **‘той, хто зловживає владою’, ‘чиновник як зрадник’**: «Друга важна голова урядом керує. / Про Майдан забула швидко, / Не бачить й не чує. / [...] Той старається по пиці / Опоненту з'їздить. / Гад солоний до кремля / На пораду їздить. / [...] Шестиглавіє у нас. / Змій, що вогнем дише. / Його кожна голова / На війну все спише» («Шестиглавіє») [3, с. 44-49];

- **‘той, хто є корупціонером’**: «А корупція і далі / Роз'їда Україну, / Бо при такім керівництві / Нема її спину» («Свинка під ялинку») [4, с. 73];

- **‘той, хто є злодієм’** (у наведеному контексті концепт реалізується за допомогою вживання слова *свиснути* у подвійному значенні – прямому й переносному): «Ви казали не свистати, / Я ризикнув, тату, / Свиснув гроші із бюджету, / Купив собі хату. / Свиснув ще раз – і машину / Купив жінці Светі. / Тепер більше я не вірю / Тій вашій прикметі» («Ви казали не свистати») [4, с. 45]. У низці контекстів концепт «зрадник» вербалізується за допомогою слів *злодій*, *злодюга* тощо, наприклад: «І гріються ці **злодюги** / На державнім лоні. / Усе, що є, – розкрадають! / Схеми в них законні» («Коти і щури») [4, с. 84];

- **‘той, хто визискує свій народ’**: «Гірше ворога свої / Село обкрадають» («Отак живу, брате») [4, с. 94];

- **‘той, хто продає Україну’, ‘президент як зрадник’**: «На стовпі великий надпис: / Леонід один. / Він продав пів України / І тут господин. / Трохи далі другий надпис: / То Леонід два. / Він давно б лежав на нарах, / Якби не Москва» («Сон») [2, с. 17];

- **‘той, хто співпрацює з ворогом’**: «Той, хто казав, що почує / Кожного з народу, / Знов злигався з москалями, / Відцурався роду» («Прокинувся неспокійно...») [1, с. 14];

- **‘той, хто зневажає державну мову’, ‘поліцейський як зрадник’** (варто зазначити, що в низці контекстів, як це продемонстровано в наступному прикладі, цей концептуальний смисл поєднується з іншим – **‘той, хто бере хабарі, є корупціонером’**): «– Ти что, батя, обалдел?! – / Сержант зводить брови – / Разговаривать не буду / На телячей мове» («Кумова пригода») [2, с. 27-28].

Проблема зради по-новому актуалізує дихотомію «свій – чужий», адже зрадником фактично постає свій, який перейшов на бік чужих: «Все хвалиться, що такий / Постулат у нього: / **Бий свій свого**, а чужий / Хай тішиться з цього» («Машина часу») [2, с. 37].

Варто зазначити, що у творчості Ю. Заяця концепт «зрадник», як і в багатьох класиків української літератури, зокрема Р. Іванчука, часто вербалізується за допомогою антропонімів, зокрема біблеїзмів (*Іуда, Пилат, Каїн*), наприклад: «Розпіривши крила мутанта-орла, / Вклонився москві за неславу / **Іуда і зрадник** й імперії зла / У рабство запродав державу» («Судна година») [1, с. 19]. Натрапляємо й на непряме вираження таких номінацій: «Чи виграв нехрещений **Авеля кат**, / В крові обагривши вила?» (там само). Нерідко антропоніми поєднуються із характерними епітетами (*кремлівський Пилат*), є у складі синекдох (*рахує гроші Юдина рука*), утворюють гру слів (*Чи Каїн показється?*) тощо.

До цього ж профілю відносимо назви тих, хто цурається своєї ідентичності, хоч такі концептуальні смисли доцільно розглядати на перетині державної й морально-етичної зради (як зради самого себе). Прикладом такого

семантичного компонента є **‘той, хто цурається рідної мови’** (у наведеному контексті йдеться про ліричного персонажа, який зросійщився, демонстративно «забув» рідну мову): «— Чи ти, сину, з глузду з’їхав / Нині ясним днем?.. / Йшов до війська українцем – / Вернувсь москалем!» («Чи ти, сину, з глузду з’їхав?..») [3, с. 55]. Семантично близьким до попереднього є концептуальний смисл **‘той, хто соромиться свого походження’**, що увиразнюється в низці схожих контекстів, наприклад: «Не дивуйтесь москалеві – / Вродивсь твердолобим. / А наш?! «Штокає» і «кака» / Уже за порогом» («Паляниця») [2, с. 4]. Цей семантичний компонент увиразнює схильність українців до перейняття чужинської, навіть ворожої ідентичності, причиною чого часто стає комплекс неповноцінності, а наслідком – зрада своєї сім’ї, предків, Вітчизни.

У художній картині світу письменника об’єктивуються образи людей, що скоюють подружню зраду, найчастіше реалізуючи концептуальний смисл **‘той / та, хто зраджує дружину / чоловіка’**: «Повернувся раніш, ніж завжди, / Чоловік додому. / В хаті з жінкою застав / Пику незнайому» («Ну і зустріч») [3, с. 8]. Іншим семантичним компонентом цього профілю є **‘той / та, хто задивляється на чужих жінок / чоловіків’**: «Вранці жінка відчитує / Чоловіка Толю, / Що він око положив / На сусідку Полю» («Викрутився») [2, с. 66]. Нерідко концептуальні смисли цього профілю лежать на перетині подружньої й морально-етичної зради: «Взяла собі Маня мужа, / Не біда, що бідний, / Але гарний, симпатичний / Й до неї привітний [...] Так от Маню і зустрів / Бізнесмен багатий. / Та й закрутив шури-мури, / Дарма що жонатий» («Утоплена совість») [2, с. 73].

У низці контекстів йдеться про перманентну зраду, наслідком якої стає народження позашлюбних дітей: «Раптом чути під столом / Чмихнув хтось тихенько. / Він туди, а там коханець! / Скипіло серденько. / Витяг його і гамселить, / Наче в бубон гупа. / Жінка в крик: «Не бий, Микито! / Замордуєш хлопа!» / Учепилася у нього, / Тягне до дверей. / «Що ти робиш? Він же батько / Всіх наших дітей!»» («Не чекала») [4, с. 38-39].

Варто зазначити, що саме гуморески в позірно жартівливій формі експлікують важливі соціальні й етичні проблеми, допомагають не лише привернути до них увагу читача, а й уникнути при цьому надмірного пафосу та моралізаторства, що може відштовхувати реципієнта.

У низці гуморесок автор акцентує на відсутності каяття за вчинену зраду, на намаганні перетворити розмови про адюльтер на фарс, а також на лицемірстві окремих персонажів, які вдають із себе глибоко релігійних людей, приймають Святу Сповідь і Причастя й при цьому навіть не замислюються про свою аморальну поведінку: «Отець її запитав / Чи з чужими спала. / – Та ні, що ви, скільки, отче, / Спогад не мереж... / Хіба з чужим чоловіком / Уночі заснеш?» («На сповіді») [4, с. 43].

В окремих творах експлікується взаємна подружня зрада, як-от у гуморесці «Добрехався»: «Загуляв десь чоловік, / Вранці йде додому. / Чує грішок за душею, / Не каже нікому. / Вдома жінці розказує: / – Мила, був в Миколи [...] / Гарно бреше він дружині. / Вона промовчала, / Бо Миколу щойно в шафу / В спальні заховала» [4, с. 58].

Низкою концептуальних смислів презентований концепт «зрадник» у межах профілю морально-етичної зради:

- **‘той, хто зраджує релігійні цінності’, ‘священнослужитель як зрадник’**: «Ну, і, звісно, оковита / Вчинила причину, / Що забувсь архієрей, / Якого він чину. / Миготять вогні у залі, / Світло разить очі! / Архієрей вперто лапа / Принади жіночі» («Вигнання антихриста») [3, с. 33];

- **‘той, хто ламає присягу’**: «А присягу давав, шельма, / В целібаті жити. / Жінок зовсім не чіпати, / Лиш Богу служити» («Вигнання антихриста») [3, с. 33];

- **‘той, хто продається за матеріальні блага’**: «– Подивись, яку коштовну / Придбала каблучку, – / Витягнула модним жестом / Витончену ручку. / – Скільки дала? – запитує / Інша пані зразу. / Та всміхнулась й відповіла: / – Усього два рази...» («Підслухана розмова») [4, с. 41];

- **‘той, хто продає свою совість’**: «Всюди маєм тих Кирилів / По кілька десятків, / Що продали свою совість / За вісімдесятку» («Розмова») [2, с. 9];

- **‘той, хто погано виконує професійні обов’язки’, ‘лікар, який наживається на пацієнтах’**: «— А я, — вчить його світило / Та корить хлопчину — / Лікував його три роки, / Вже й купив машину. / Якби ти ще не прийняв / Клятву Гіппократа, / Були б в мене закінчені / І дача, і хата...» («Клятва Гіппократа») [3, с. 59-60].

Серед вербалізаторів концепту «зрадник» у поетичних творах Ю. Заяця, окрім згаданих раніше, виокремлюємо й такі, як *корупціонер, брехун, коханець, москаль, шельма, гад, змій* тощо. Більшість із них належить до емоційно-забарвленої лексики, окремі з таких вербалізаторів є зоонімами, що надають концепту негативного оцінного маркування. Нерідко концепт «зрадник» вербалізується займенником *свій*, субстантивованими прикметниками (*лукавий*), а також дієсловами на кшталт *загуляти, продати, купити* тощо, а також лінгвалізується за допомогою фразеологізмів (*покласти око, крутити шури-мури*), художніх засобів, зокрема метафор і персоніфікацій («*Та все згубила глупа чорна ніч / Витками закіптюженої зради*» [1, с. 24]). В окремих контекстах концептуальна семантика реалізується в межах словосполучень і речень.

Загалом констатуємо, що концепт зрадник у поетичних творах Ю. Заяця набуває послідовного негативнооцінного маркування, експлікується в межах трьох поширених профілів зради й має широке лінгвальне вираження, що дозволяє зробити висновок про його помітну презентативність в індивідуально-авторській картині світу письменника.

Список використаної літератури

1. Заяць Ю. Дорога до волі. Житомир : ФОП Гембарський О. П., 2025. 68 с.
2. Заяць Ю. За язик вкусися. Тернопіль : ТзОВ «Тернограф», 2012. 80 с.
3. Заяць Ю. Ну і зустріч. ПП «Лідер». Тернопіль, 2019. 80 с.
4. Заяць Ю. Свинка під ялинку. Житомир : ФОП Гембарський О. П., 2025. 96 с.

5. Ясногурська Л. Концепт ЗРАДА: лінгвокультурний та корпуснобазований підходи (на матеріалі української та англійської мов) : дис ... канд. філол. наук : 10.02.15. Рівне, 2018. 246 с.

Інна Павлова,
кандидат філологічних наук, доцент
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

СТАТУС І ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧИСЛІВНИКА В КОНЦЕПЦІЇ В. СІМОВИЧА

У сучасному українському мовознавстві особливе місце посідають праці вчених, які сприяли становленню та кодифікації літературної мови. Одним із таких дослідників є Василь Сімович – видатний український мовознавець, чия наукова спадщина стала важливим етапом у розвитку граматичної думки першої половини ХХ століття. Граматична концепція В. Сімовича була предметом дослідження таких науковців, як О. Горбач, Н. Гуйванюк, І. Козелко, Ю. Шевельов та ін. Дослідники мовознавчого доробку науковця зазначають, що «найоб’ємнішою і найвагомішою у мовознавчій спадщині є “Грамматика української мови” (1919), яка слугувала своєрідним зразком концептуального підґрунтя граматичних праць вищого типу в 20-х роках ХХ ст. [1, с. 40].

Числівник як специфічна частина мови, у якій своєрідно репрезентовані граматичні категорії, що характеризується складністю у визначенні лінгвістичного статусу, неодноразово привертала увагу науковців. У цьому контексті вагомого значення набувають наукові праці В. Сімовича, у яких запропоновано оригінальне бачення системи частин мови.

Актуальність теми зумовлена необхідністю всебічного аналізу поглядів В. Сімовича на числівник як мовну категорію, а також уточнення його статусу в межах традиційної та сучасної лінгвістики. Дослідження цієї проблеми сприяє поглибленню знань про граматичну систему української мови та розвиток наукових підходів до її опису.

Метою роботи є з’ясування статусу та граматичних особливостей числівника у концепції В. Сімовича. Для досягнення мети передбачено